

jeklom iz talijanskih gradova. Popis civilnog stanovništva završava nabravanjem nekoliko predstavnika starih plemićkih rodova, te skupinom najniže cijenjenih zanimanja (nadničari, sluge, kućna posluga, prosjaci, pastiri). Pregled vojničkog stanovništva Visa obuhvaća pripadnike vojnih službi s obzirom na vrhovnu vlast nad otokom u pojedinom razdoblju (Englezi, Francuzi, Austrija), te raspored jedinica u artiljerijske jedinice, regimente, mornaričku pješadiju ili ostale službe ratne mornarice.

Završni prilog razmatranja prošlosti stanovništva Visa u razdoblju 1798.-1900. godine predstavlja opsežan abecedni popis prezimena, koja se javljaju na Visu u spomenutom periodu.

U kratkom osvrtu na razvoj službenog vođenja popisa stanovništva Visa od XVII do XIX stoljeća, autor ukazuje na značenje apostolskih vizitacija biskupa (1637, 1736, 1751, 1759, 1764), popisa stanovništva radi podjele soli (1673), »popisa duša« svećenika J. Borkovića (1798, 1810), te službene, statističkim metodama izrađene, popise austrijskih vlasti iz 1857. i 1869. godine.

U zaključnim razmatranjima o demografskim procesima u Visu do početka XX stoljeća autor ukazuje na političku i društveno-ekonomsku pozadinu povijesnih zbivanja na otoku Visu kroz stoljeća, ukazujući na razdoblje XIX stoljeća kao najburnijeg u viškoj prošlosti (česte smjene vlasti, pojačani migracijski procesi) u kojem treba tražiti uzroke opadanja stanovništva otoka od kraja XIX stoljeća do danas.

Na kraju godine nalazi se popis upotrebljivanih izvora (str. 345—347), literature (str. 348—356), sažetak na engleskom jeziku (str. 357—360), te kao prilog portrete i grbove istaknutih Višana u tabelama.

Zaključujući prikaz djela »Povijest stanovništva u Visu« potrebno je ukazati na vrijednost pionirskog pokušaja da se korištenjem raspoloživih arhivskih serija i primjenom raznovrsnih metodoloških postupaka prilikom klasificiranja raspoložive građe sintetski prikaže povijest stanovništva otoka u šeststoljetnom povijesnom razdoblju. Široko postavljeno istraživačko pitanje zasnovano na prikazivanju gospodarskih, društvenih i demografskih procesa nije možda u potpunosti omogućilo proširenje na neka ne manje važna pitanja demografskog razvoja otočnih naselja (natalitet i mortalitet novorođenčadi, uzroci smrtnosti stanovništva, migracijski tokovi s obzirom na dobnu strukturu stanovništva), kao i usporedbu sa demografskim kretanjima na ostalim, po društveno-ekonomskim strukturama bliskim, dalmatinskim otocima. No, i pored toga, knjiga N. Bezić-Božanić predstavlja izuzetno dragocjen i poticajan prilog proučavanju povijesti stanovništva dalmatinskih otoka i gradova u razdoblju predstatističkih metoda bilježenja životeljstva.

Lovorka Čoralić

STIJEPO O B A D: DALMATINSKO SELO U PROŠLOSTI

Izdanje »Logosa«, Split 1990, str. 236

Dr. Stjepo Obad, profesor Filozofskog fakulteta u Zadru, bavi se istraživanjem i obradom novovjekovne hrvatske povijesti i to njenim tokovima na području Dalmacije. I ova njegova knjiga o dalmatinskom selu u proš-

losti vezana je, dakle, za taj prostor u vremenskom rasponu od sredine 18. stoljeća do prvoga svjetskog rata.

Knjiga ima četiri poglavlja. Prvo poglavlje nosi naslov »Oblici privređivanja«, a u okviru tog poglavlja nalaze se ova potpoglavlja: 1. Počeci una-pređivanja poljodjelstva, 2. Zemljišni odnosi, 3. Sredstva za rad, 4. Način stanovanja, 5. Prehrana stanovništva. Drugo poglavlje ima naslov »Putovi razvoja«, a u njegovu okviru su slijedeća potpoglavlja: 1. Širenje lihvarstva, 2. Selo u svjetlu prvih izložbi, 3. Zadružni pokret, 4. Počeci turizma. Treće poglavlje nosi naslov »Društveno previranje«, a sadrži ova potpoglavlja: 1. Posljednji hajduci, 2. Nemiri i otpori 1848/49. godine, 3. Građanske stranke i seljačko pitanje, 4. Obrisi socijalističke ideje, 5. Težački pokret uoči prvoga svjetskoga rata. Četvrto poglavlje pod naslovom »Razvoj prosvjete, kulture i zdravstva« obuhvaća slijedeća potpoglavlja: 1. Počeci osnovnog školstva, 2. Prva društva, knjižnice i čitaonice, 3. Čovjek i zemlja u djelima domaćih pisaca, 4. Selo i seljaci u očima stranih putnika, 5. Zdravstvene prilike. Autor je započeo knjigu predgovorom, objašnjenjem kratica i uvodom, a završio ju je zaključkom, sažecima na njemačkom i talijanskom jeziku, pregledom izvora i literature, te kazalima osobnih i zemljopisnih imena. Donio je i niz slikovnih priloga.

Ukratko: knjiga je sadržajno složena sistematično i pregledno, prizivi su doneseni ispod crte, stil i jezik izlaganja su tečni i jasno izričajni. Autor se potvrdio kao veoma iskusnan istraživač i darovit spisatelj.

Dobro je što se S. Obad našao potaknutim da se preokupira tom tematikom. Jer, stanovništvo Dalmacije u prošlosti u velikoj je većini živjelo u selima kako stoljećima ranije, tako još duboko i u našem vijeku. Godine 1910. Dalmacija je imala 645.604 stanovnika, od toga je npr. živjelo 82,58% od poljoprivrede, ribarstva i šumarstva, 4,83% od zanatstva, industrije i rudarstva, 4,81% od prometa, trgovine i bankarstva, te 7,78% od prihoda vezanih za činovnička, vojna, slobodna i ostala zanimanja. Kad se ima u vidu taj visoki procenat stanovništva koje živi od poljoprivrede, a uporedo s tim kad se zna koliko u Dalmaciji ima obradive zemlje, kakva je kvaliteta tog obradivog tla i kakve nepogodne vladaju na tom području (sušna razdoblja i dr.), lako je zaključiti kako je i koliko dalmatinski seljak teško živio. Kako živi dalmatinsko selo usred tih prirodnih nepovoljnosti i nepovoljnosti pod raznim tuđinskim vladajućim sistemima (mletačkim, austrijskim, francuskim, pa opet austrijskim) pitanje je koje je istraživački sebi postavio Stijepo Obad i na koje je dao niz za povijesnu znanost korisnih odgovora.

Razumije se da autor nije mogao ući u sve vidove i tokove života na dalmatinskom selu, pa prema tome ni dati kompletnu sliku dalmatinskog sela u prošlosti. Za potpunost izgradnje jedne historiografske slike dalmatinskog sela u minulim vremenima, pa i za razdoblje koje autor obrađuje (od sredine 18. st. do prvog svjetskog rata), trebalo bi mnogo vremena i timskog rada na osnovi specijalističke podjele posla. Onoliko koliko je autor mogao uraditi kao pojedinac u svom nekolikogodišnjem istraživačkom nastojanju (uz sve ostale radne obaveze koje ima) i onoliko koliko se moglo dati jednom knjigom — to je solidno urađeno i dato. Ova nas knjiga upozorava kako nam prošlost sela nudi mnoštvo tema koje čekaju znanstveno istraživanje i znanstvenu obradu; ona nas i potiče na šire i intenzivnije bavljenje tom tematikom. I u tome je, također, vrijednost ove zanimljive i vri-

jedne knjige Stijepa Obada, koju preporučujem pažnji i znatiželji svih njenih mogućih korisnika.

Ivo Perić

PETAR B E Z I N A: SREDNJE ŠKOLSTVO U FRANJEVAČKOJ PROVINCIJI
PRESVETOG OTKUPITELJA 1735—1920

Izdanje Franjevačko provincijalata Provincije presv. Otkupitelja, Split 1989,
str. 378

Dr. fra Petar Bezina jedan je od uglednijih spisatelja, znanstvenih radnika iz franjevačkog reda u dalmatinskoj Provinciji presv. Otkupitelja. Škol-ski i prosvjetni rad franjevaca u toj Provinciji u 19. stoljeću bila je tema njegove doktorske disertacije. Rad na toj temi toliko ga je oduševio da je on i poslije izrade i obrade disertacije nastavio svoja istraživanja te tematike. Prvi objavljeni rezultat tog njegova produženog nastojanja bila je knjiga »Pučko školstvo i franjevci Provincije presv. Otkupitelja. Doprinos poznavanju razvitka pučkog školstva u Južnoj Hrvatskoj od 1735. do 1941. godine«, Split 1987. A sada, evo, izašla je i njegova druga, trostruko obimnija knjiga »Srednje školstvo u Franjevačkoj provinciji presv. Otkupitelja 1735-1920«.

Franjevačka provincija presv. Otkupitelja kao samostalna provincija nastala je 1735. nakon podjele velike Provincije Bosne Srebrene. Obuhvaćala je zagorske krajeve srednje i sjeverne Dalmacije između Neretve i Zrmanje, dio Šibenika i Splita, Makarsko primorje, te jedan dio otoka Brača. Imala je tada na svom teritoriju više od 80 župa, kao i 12 samostana i to: u Karinu, na Visovcu, u Kninu, Šibeniku, Sinju, Splitu, Omišu, Sumartinu (na Braču), Makarskoj, Živogošću, Zaostrogu i u Imotskom. Kao i sve ostale franjevačke provincije, tako je i ova dalmatinska Provincija presv. Otkupitelja vodila brigu o školovanju svoga podmlatka. Osnivajući i održavajući osnovne i srednje škole ta je provincija — preko tih škola — doprinijela mnogo i obrazovanju velikog broja pripadnika mladih naraštaja, koji se nisu posvećivali redovništvu, već im je to obrazovanje dobro dolazilo za njihove svjetovne životne potrebe. Tako je školstvo Franjevačke provincije presv. Otkupitelja imalo širu obrazovnu i uopće prosvjetnu ulogu.

O knjizi Petra Bezine o srednjem školstvu u toj Provinciji moglo bi se pisati samo najpohvalnije, jer je ta knjiga rezultat uzornog truda. Autor je istražio sve bitne pokazatelje iz svih dostupnih izvora, sve činjenice logično povezao i ukorporirao ih u tokove svojih sustavnih izlaganja, te tako stvorio zanimljivo i za povijesnu znanost korisno djelo. Uvodno je najprije dao kratak osvrt na srednje škole u Provinciji Bosni Srebrenoj do osnutka Provincije presv. Otkupitelja (1735), da bi zatim, idući kronološkim redom, temeljito prikazao srednje škole u Provinciji presv. Otkupitelja od 1735. do pada Mletačke Republike 1797, potom za prve austrijske uprave (1797—1806) i za francuske uprave (1806—1814). Nakon toga — za razdoblje druge i duge austrijske uprave (1814—1918), kao i za razdoblje prvih poratnih godina nakon sloma austrijske vlasti i uspostave jugoslavenske države (do 1920) — on je punom studioznošću ocrtao stanje i razvoj franjevačkog srednjeg školstva do otvaranja centralizirane domaće gimnazije (1814—1838), potom

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.